

مقایسه عامل به احکام بودن، جهت گیری مذهبی و سرمایه روان‌شناختی در میان دانش‌آموزان دختر و پسر

بهنام بهاری اودلو^۱، فرهاد ادیسی^۲، محمد حسین صائینی^۳ و حسین مرادی^۳

چکیده

هدف پژوهش حاضر مقایسه عامل به احکام بودن، جهت‌گیری مذهبی و سرمایه روان‌شناختی در میان دانش‌آموزان دختر و پسر بود. جامعه آماری دانش‌آموزان دختر و پسر آموزش‌شده سمای دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل در سال تحصیلی ۹۷-۹۸ بود. نمونه پژوهش تعداد ۵۰ نفر دختر و پسر به سهم برابر که به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای انتخاب شدند. افراد نمونه پرسشنامه‌های عامل به احکام، سرمایه روان‌شناختی لوتانز و پرسشنامه جهت‌گیری مذهبی آلپورت به صورت گروهی تکمیل کردند و همسانی درونی آن‌ها با استفاده از آلفای کرونباخ بررسی گردید، در بررسی ارتباط بین گزینه‌های مربوط به عامل به احکام با جنسیت از آزمون کای اسکوار استفاده شد. نتایج نشان داد از نظر امر به معروف و نهی از منکر، حفظ نگاه، پوشش مناسب، قسم، پرهیز از تجسس و گمان بد، پرهیز از سخن چینی، انجام کار خیر و نیکی بر پدر و مادر با جنسیت ارتباط معناداری داشت. به طوری که در اکثر موارد به استثناء پرهیز از تجسس و گمان بد و نیز انجام کار خیر دختران از پسران برتر بودند. بر اساس نتایج آزمون t بین دو جنس از نظر هر چهار مؤلفه مربوط به سرمایه روان‌شناختی و جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی اختلاف معنادار بود، بطوریکه مقایسه میانگین نشان داد در همه موارد دخترها نسبت به پسرها از ارزش بالایی برخوردار بودند. بین دو جنس از نظر نمره کل عامل به احکام اختلاف معناداری مشاهده نگردید.

واژه‌های کلیدی: جهت‌گیری مذهبی، سرمایه روان‌شناختی و عامل به احکام و جنسیت

۱. دانشجوی دوره دکترای تخصصی، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران

۲. نویسنده‌ی رابط: دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران

bahariodlo@gmail.Com

۳. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۶/۲۲

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۱۲/۰۷

مقدمه

دین وجه اصلی امتیاز بشر است. اسلام برنامه سالم‌سازی است، این سلامت در سایه تسلیم در برابر مشیت الهی و اجرای دستورات و قوانین حیات بخش او به دست می‌آید. بنابراین بدیهی است که همه قوانین، مقررات و برنامه‌های اسلام، راه را برای آرامش خیال و سلامت روان انسان و تحقق خلیفه الله بودن او، هموار و آماده می‌سازد. در آیات مختلف، مستقیماً به نقش آن در آرام سازی درون، شفا بخشی قلب و شادابی روح و روان اشاره شده است. از جمله در سوره طه آیه ۱۴ (أقم الصلوة لذکری) و سوره رعد آیه ۲۸ (ألا بذکر الله تطمئن القلوب).

سرمایه روان‌شناختی^۱ یکی از شاخص‌های روان‌شناسی مثبت‌گرایی است که با ویژگی‌هایی از قبیل باور فرد به توانایی‌هایش برای دستیابی به موفقیت، داشتن پشتکار در دنبال کردن اهداف، ایجاد اسنادهای مثبت درباره خود و تحمل کردن مشکلات تعریف می‌شود. به عبارت دیگر، سازه‌ی ترکیبی و به هم پیوسته است که چهار مؤلفه ادراکی-شناختی یعنی امید، خوشبینی، خودکارآمدی و تاب‌آوری را در بر می‌گیرد (ارز و جادگ، ۲۰۰۱؛ به نقل از نریمانی، شاه‌محمدزاده، امیدوار و امیدوار، ۱۳۹۳). همچنین برخوردار بودن از سرمایه روان‌شناختی افراد را قادر می‌سازد تا علاوه بر مقابله بهتر در برابر موقعیت‌های استرس‌زا، کمتر دچار تنش شده و در برابر مشکلات از توان بالایی برخوردار باشند، به دیدگاه روشنی در مورد خود برسند و کمتر تحت تأثیر وقایع روزانه قرار بگیرند، لذا این گونه افراد دارای سلامت روان‌شناختی بالاتری نیز هستند. مطالعاتی که تاکنون انجام گرفته نیز نشان داده‌اند که مذهب نقش بسیار مؤثری در ارتقاء سلامت روان دارد. اگر شخصیت را ترکیبی از رفتار، افکار، هیجانات و انگیزش‌های فرد بدانیم، عوامل سازنده شخصیت ممکن است در افراد مختلف، متفاوت باشد. از سوی دیگر، امکان دارد این عوامل به شیوه‌های مختلفی ترکیب شده باشد؛ به گونه‌ای که الگوهای شخصیتی گوناگونی را به وجود آورد. بسیاری از پژوهشگران معتقدند وجود تفاوت‌های فردی و ویژگی‌های شخصیتی متفاوت، واکنش افراد را نسبت به

---

1. psychological capital

موقعیت‌ها و فشارها متمایز می‌کند؛ یکی از این ویژگی‌های شخصیتی، سرسختی روان‌شناختی است (وردی، مهربانی‌زاده هنرمند و نجاریان، ۱۳۷۸).

یکی دیگر از تعدیل‌کننده‌های آسیب‌های جسمانی و روانی، جهت‌گیری مذهبی^۱ افراد است. جهت‌گیری مذهبی افراد دو نوع است: جهت‌گیری درونی و جهت‌گیری بیرونی مذهبی. به نظر آلپورت و راس، شخصی که جهت‌گیری مذهبی درونی دارد با مذهبش زندگی می‌کند، اما شخصی که جهت‌گیری مذهبی بیرونی دارد، از مذهبش استفاده می‌کند. اشخاصی که جهت‌گیری درونی دارند، انگیزه‌های اصلی خود را در مذهب می‌یابند. چنین اشخاصی شخصیت‌شان با مذهبشان یکی می‌شود، درحالی‌که افراد با جهت‌گیری بیرونی برای رسیدن به اهدافی دیگر به سمت مذهب می‌روند؛ به عبارت دیگر چنین اشخاصی به سمت خداوند می‌روند بدون این‌که از خود روی بگردانند (مختاری، اللهیاری، رسول‌زاده طباطبایی، ۱۳۸۰).

براساس نظریه آلپورت مذهب درونی، مذهبی فراگیر و دارای اصول سازمان یافته و درونی شده است، درحالی‌که مذهب بیرونی، خارجی و ابزاری است که برای ارضای نیازهای فردی از قبیل مقام و امنیت مورد استفاده قرار می‌گیرد. نتایج برخی از این تحقیقات در پی می‌آید. جهت‌گیری مذهبی به نوعی رابطه آدمی با دین و پایبندی به فرآیند دینی را منعکس می‌کند. شریفی (۱۳۸۰) معتقد است رابطه آدمی و دین و نسبتی که با آن پیدا می‌کند، در مقوله هویت دینی قابل تبیین و توضیح است، از پیامدهای تکوین هویت دینی احساس تعهد و مسئولیت در قبال ارزش‌ها و باورهای آن مکتب است هویت دینی توانایی آن را دارد که فلسفه ارضاکننده حیاتی را برای بشر تنظیم، تدوین و ارائه کند. بهرامی احسان (۱۳۸۰) جهت‌گیری مذهبی را مرجعیت بخشیدن به ساختار روابط و مناسبات انسانی در تمام ابعاد آن در پرتو روابط انسان و خدا می‌داند و این‌که فرد در مناسبات و روابطش تا چه اندازه به آموزه‌ها و انجام رفتارهای دینی عاقبت‌گرایی، و توجه به آخرت نظر دارد و مناسک مذهبی را جدی می‌گیرد. مطالعات انجام شده بر روی

---

1. religious orientation

شخصیت نشان می‌دهد که توحید و یکپارچگی و شخصیت، بنیان و اساس شخصیت سالم است. توحید و یکپارچگی فرآیندی است که در برگیرنده تمایل فرد به سازمان دادن به رفتار به منظور جستجوی اهداف است و این رفتار هدف‌جویی در وهله اول با اهداف جسمانی و مادی و ارضای آن‌هاست و در شخصیت رشد یافته و بالغ با اهدافی ایدئولوژیکی و ارضا و تحقق آن‌ها مرتبط است. اسپرینگر^۱ (۱۹۲۸) با بررسی شاخص‌های جهت‌گیری ارزشی بیان می‌دارد؛ شخص مذهبی کسی است که ساختار روانی‌اش دائماً به سوی عالیترین وجود و رضایت و خوشنودی مطلق، جهت‌یافته است. ارزش‌های مذهبی در مقایسه با سایر مقولات ارزشی از جامعیت و اهمیت ویژه‌ای برخوردارند؛ چراکه عالی‌ترین وحدت و یکپارچگی خویشتن در خویشتن اخلاقی مذهبی که کنترل تمام تجارب و هدایت تمام ابعاد زندگی فرد را به عهده دارد و متعالی‌ترین معنا را به زندگی می‌دهد دریافت می‌شود (به نقل از علی‌جانی، ۱۳۸۵).

آیا زنان مذهبی‌تر از مردان هستند؟ لونتول، مک‌لود، گولدبلات، لوبتس و والتینی^۲ (۲۰۰۲) با مرور ادبیات پژوهشی در این حوزه بیان می‌دارند که زنان جهت‌گیری مذهبی قوی‌تری نسبت به مردان دارند. بیستون با بررسی نمونه‌هایی از جمعیت‌های مسیحی بیان داشت حضور زنان نسبت به مردان در مکان‌های مقدس بیشتر است. بیت‌هالاهمی و آرگیل نتیجه‌گیری می‌کنند میزان درگیری مذهبی دعا و پرداختن به اعمال دینی زنان در مقایسه با مردان مسیحی بیشتر است، هرچند که آن‌ها بیان می‌کنند این تفاوت‌ها پژوهش‌ها پژواک فرصت‌های بیشتر زنان برای فعالیت‌های، یا شاید تفاوت شخصیتی و اجتماعی شدن باشد (لونتول و همکاران، ۲۰۰۲). نتایج پژوهش لونتول و همکاران (۲۰۰۲) نشان داد زنان مسیحی از نظر مذهبی فعال‌تر از مردان بودند، درحالی‌که در مسلمانان و یهودی‌ها این تفاوت به نفع مردان بود. این پژوهشگران نتیجه‌گیری می‌کنند که تفاوت مذهبی زن و مرد بیشتر مسأله‌ای ویژه یک مذهب خاص است و در این زمینه به سبب تفاوت‌های نگرشی مذاهب به زن - مرد (برای مثال اسلام و یهودیت زنان را بیشتر به فرزند پروری و پرداختن به امور

1. Springer
2. Loewenthal, MacLeod, Goldblatt & Lubitsh

منزل ترغیب می کنند) تفاوت ها همسان نیست. در ایران بیانی، گودرزی، بیانی و کوچکی (۱۳۸۷) در پژوهش خویشتن تفاوت جهت گیری مذهبی زن و مرد را معنادار گزارش نکردند و این سؤال هنوز وجود دارد که آیا جنسیت می تواند در میزان جهت گیری مذهبی افراد تفاوت ایجاد کند؟ مسأله دیگری که با ابهام تفاوت جهت گیری مذهبی زن و مرد به وجود می آید نقش جنسیت در میزان رابطه مذهب - سلامت روان است. موضوعی که مطالعات اندکی مستقیماً به بررسی آن ها پرداخته اند. مک کالو و لورینسیو در پژوهشی رابطه جهت گیری مذهبی و سلامت روان را مطالعه کردند. نتایج حاکی از این است که ارتباط این دو در مردان معنادار نبود، در حالی که در مورد زنان رابطه معنادار گزارش شد (مک کالو و لورینسیو، ۲۰۰۵). سلیگمن معتقد است که سرمایه روان شناختی، جنبه های مثبت زندگی آدمی را در بر می گیرد. او معتقد است که سرمایه انسانی و اجتماعی آشکار بوده، به آسانی قابل مشاهده است و می توان آن را به سادگی اندازه گیری و کنترل کرد. در حالی که سرمایه روان شناختی، بیشتر بالقوه بوده، اندازه گیری و توسعه آن دشوار است. بنابراین سرمایه روان شناختی شامل درک شخص از خودش، داشتن هدف برای رسیدن به موفقیت و پایداری در برابر مشکلات تعریف می شود. چندین مطالعه که جهت گیری مذهبی و سلامت روان را بررسی نمودند شدت رابطه بین این دو متغیر را در زنان بیشتر از مردان گزارش کرده اند (کوئینگ^۲، ۱۹۹۹: مک کالو، هویت، لارسن، کونیک و تورستن^۳، ۲۰۰۰: استراوبریج^۴، کوهن، شیما و کاپلان^۴، ۱۹۹۷). در حالی که یافته ها فرض می کنند که مذهب برای زنان نقش حمایت بیشتری دارند، با این وجود در مورد نقش تفاوت های جنسیتی همسویی زیادی وجود ندارد. برای مثال در میان ۱۹۳ زن و مرد روسی نشان داد زنان مذهبی نسبت به زنان کمتر مذهبی سطوح بالای افسردگی را تجربه می کنند (امان و رید^۵، ۱۹۹۸). ماسلکو و کابزانسکی^۶ (۲۰۰۶) نیز

1. McCullough & Laurenceau
2. Koenig
3. Hoyt, Larson & Koenig
4. Strawbridge, Cohen, Shema & Kaplan
5. Oman & Reed
6. Maselko & Kubzansky

پژوهش شدت رابطه جهت‌گیری مذهبی و سلامت روان را به نفع مردان گزارش کردند. با توجه به پژوهش‌های فوق‌الذکر و خلل پژوهشی که در این زمینه در ایران در خواست و در ایران مخصوصاً در شمال غرب کشور وجود داشت این پژوهش درصدد بررسی تفاوت شدت رابطه در دختران و پسران صورت گرفته است. با این وجود این تحقیق در صدد پاسخ‌گویی به این سؤال‌ها است که میزان اهمیت به احکام دین در دختران و در پسران دانش‌آموز چقدر است؟ آیا بین آن‌ها از نظر جهت‌گیری مذهبی و سرمایه روان‌شناختی، تفاوتی وجود دارد؟

روش

روش تحقیق حاضر توصیفی و از نوع علی-مقایسه‌ای است.

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری: جامعه آماری در این پژوهش کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع دبیرستان سما اردبیل بود. با استفاده از جدول مورگان و با $a=0/05$ نمونه آماری به تعداد ۵۰ نفر از دانش‌آموزان دختر دبیرستان سما، به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای انتخاب شدند. با استفاده از این روش، ابتدا به دو خوشه‌ای اصلی (دو جنس) تقسیم شد. در مرحله دوم، از تعداد ۲۵ نفر در هر جنس به صورت تصادفی انتخاب شدند و همه دانش‌آموزان منتخب مورد مطالعه قرار گرفتند. برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزارهای زیر استفاده شد:

پرسشنامه جهت‌گیری مذهبی آلپورت: پرسشنامه جهت‌گیری مذهبی آلپورت، شامل ۲۱ جمله است که به آزمودنی ارائه می‌شود و بعد از اطمینان بخشیدن به وی در حفظ امانت‌داری پاسخ‌های ارائه شده از طرف آزمودنی، از او خواسته می‌شود با کمال صداقت، احساس و نگرش خود به هر یک از عبارات را با علامت زدن و انتخاب یکی از گزینه‌ها مشخص نماید. سؤالات آزمون چهار گزینه‌ای: الف- کاملاً مخالفم، ب- تقریباً مخالفم، ج- تقریباً موافقم، د- کاملاً موافقم دارد، بر همین اساس این پرسشنامه براساس یک مقیاس چهار درجه‌ای لیکرت از ۱ تا ۴ نمره‌گذاری می‌شود. این پرسشنامه نقطه پرش ندارد و هر چه آزمودنی‌ها در مقیاس‌های مورد بررسی نمرات بیشتری به دست

آوردند بیشتر دارای آن صفت هستند. آزمون محدودیت زمانی ندارد و به صورت گروهی اجرا می‌شود، همچنین این پرسشنامه محدودیت سنی ندارد و از ۱۶ سالگی به بالا قابلیت اجرا دارد. این آزمون در سال ۱۳۷۷ در ایران ترجمه و هنجاریابی شده که اعتبار و روایی آن توسط جان بزرگی (۱۳۷۷) به دست آمده است. همسانی درونی آن با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۷۱ و پایایی بازآزمایی آن ۰/۷۴ است. در این مقیاس، گزینه‌های عبارات ۱ تا ۱۲ جهت گیری مذهبی بیرونی و عبارات ۱۳ تا ۲۱ جهت گیری مذهبی درونی را می‌سنجند. آلپورت و راس در سال ۱۹۶۷ این مقیاس را برای سنجش جهت‌گیری‌های مذهبی درونی و بیرونی تهیه کردند، در مطالعات اولیه‌ای که صورت گرفت، مشاهده شد که همبستگی جهت‌گیری بیرونی و درونی ۰/۲۱ است.

پرسشنامه عامل به احکام (پایبندی به احکام): پرسشنامه التزام عملی به اعتقادات اسلامی مقیاس خودسنجی التزام عملی به اعتقادات اسلامی برای اندازه‌گیری رفتارهای دینی نوجوانان و جوانان مسلمان تدوین شده است. در انتخاب جملات این مقیاس، آن دسته از اعمال و رفتارهای دینی که انجام آن‌ها از یک جوان مسلمان انتظار می‌رود، در کانون توجه قرار گرفته است شامل ۲۵ جمله شامل نماز، روزه، وضو، امر به معروف و نهی از منکر و... است که به آزمودنی ارائه می‌شود و بعد از اطمینان بخشیدن به وی در حفظ امانت‌داری پاسخ‌های ارائه شده از طرف آزمودنی، از او خواسته می‌شود با کمال صداقت، احساس و نگرش خود به هر یک از عبارات را با علامت زدن و انتخاب یکی از گزینه‌ها مشخص نماید. سوالات آزمون دارای پنج گزینه: الف- هیچ، ب- کمی، ج- تا حدودی، د- زیاد، ه- خیلی زیاد است، بر همین اساس این پرسشنامه براساس یک مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت از ۱ تا ۵ نمره‌گذاری می‌شود. هر چه آزمودنی‌ها در مقیاس‌های مورد بررسی نمرات بیشتری به دست آورند بیشتر دارای آن صفت هستند. همسانی درونی آن با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۶ بود.

مقیاس سرمایه روان‌شناختی لوتانز (۲۰۰۷): برای بررسی روایی همگرایی مقیاس ساخته

شده از این پرسشنامه استفاده شد. این پرسشنامه از مقادیر استاندارد شده که به‌طور وسیعی برای

ساختارهایی که امید، تاب‌آوری، خوش‌بینی و خودکارآمدی را می‌سنجند مورد استفاده قرار گرفته است و قابلیت اعتبار و پایایی این خرده‌مقیاس‌ها نیز اثبات شده است. این پرسشنامه شامل ۲۴ سؤال است که هر خرده‌مقیاس شامل ۶ گویه است و آزمودنی به هر گویه در مقیاس ۶ درجه-ای (کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم) لیکرت پاسخ می‌دهد. نسبت خبی دو این آزمون برابر با ۲۴/۶ است و آماره‌های CFI، RMSEA در این مدل به ساخت و رواسازی مقیاس سرمایه روان‌شناختی به ترتیب ۰/۹۷ و ۰/۰۸ هستند (لوتانز و اولیو، ۲۰۰۷). لوتانز و همکارانش پایایی پرسشنامه را بالای ۹۰٪ گزارش کرده‌اند. در این پژوهش نیز پایایی ۰/۸۶ بود.

داده‌های جمع‌آوری شده پس از ورود به محیط نرم افزار SPSS22 و پردازش به صورت زیر تحلیل شدند. ابتدا سئوالات مرتبط با ویژگی‌های فردی و اجتماعی افراد به صورت توصیفی در قالب جداول گزارش شدند. پس از آن نتایج به دست آمده در خصوص متغیرهای اصلی پژوهش به صورت تک‌متغیری و به تفکیک دختر و پسر در قالب جداول توصیفی ارائه می‌گردد. از آزمون کای اسکوار برای بررسی ارتباط بین گزینه‌های عامل به احکام و جنسیت و از آزمون t برای بررسی وجود یا عدم وجود اختلاف معنادار بین دو جنس از نظر عامل به احکام و مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی و جهت‌گیری مذهبی استفاده گردید.

نتایج

در بررسی ارتباط بین گزینه‌های مربوط به عامل به احکام با جنسیت از آزمون کای اسکوار استفاده شد. نتایج نشان داد از نظر امر به معروف و نهی از منکر، حفظ نگاه، پوشش مناسب، قسم، پرهیز از تجسس و گمان بد، پرهیز از سخن چینی، انجام کار خیر و نیکی بر پدر و مادر با جنسیت ارتباط معنادار داشت. به طوری که در اکثر موارد به استثناء پرهیز از تجسس و گمان بد و نیز انجام کار خیر دختران از پسران برتر بودند.

مقایسه عامل به احکام بودن، جهت گیری مذهبی و سرمایه روان‌شناختی در میان دانش‌آموزان دختر و پسر

جدول ۱. ضرایب کای اسکوار (X2) و سطح احتمال مربوط به عامل به احکام و جنسیت

متغیر	X2	p	متغیر	X2	p
نماز	۲/۳۴۵	۰/۶۷۳	پرهیز از القاب زشت	۳/۱۶۵	۰/۵۳۱
روزه	۵/۲۳۵	۰/۲۶۴	امانتداری	۵/۲۳۸	۰/۲۶۴
وضو	۳/۲۵۶	۰/۵۱۶	پرهیز از دورغ	۴/۴۴۴	۰/۳۴۹
امر به معروف و نهی از منکر	۷/۷۹۶	۰/۰۴۹	قطع رحم	۰/۷۰۶	۰/۹۵۱
حفظ نگاه	۱۳/۱۵۲	۰/۰۱۱	تلاوت قرآن	۶/۴۱۰	۰/۱۷۱
پوشش مناسب	۸/۵۲۷	۰/۰۴۴	دعا کردن	۵/۹۴۰	۰/۲۰۴
نذر	۶/۳۲۹	۰/۱۷۶	دعوت به تعامل نیکو	۳/۵۵۲	۰/۴۷۰
قسم	۱۰/۴۰۰	۰/۰۳۴	انجام کار خیر	۹/۹۲۲	۰/۰۴۲
عهد	۰/۴۲۱	۰/۹۸۱	نیکی به پدر و مادر	۱۰/۸۹۹	۰/۰۲۸
پرهیز از اصراف و نجل	۶/۴۰۸	۰/۱۷۱	گذشت از گناه دیگران	۰/۹۲۸	۰/۹۲۱
پرهیز از تجسس و گمان بد	۸/۱۱۴	۰/۰۴۸	پرهیز از خصلت های مرموز	۴/۹۲۶	۰/۲۹۵
پرهیز از غیبت کردن	۴/۳۶۹	۰/۳۵۸	پرهیز از ریا	۲/۲۲۹	۰/۶۹۴
پرهیز از سخن چینی	۱۲/۵۰۳	۰/۰۱۴			

بر اساس نتایج آزمون t بین دو جنس از نظر هر چهار مؤلفه مربوط به سرمایه روان‌شناختی و جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی اختلاف معنادار بود، به طوری که مقایسه میانگین نشان داد در همه پارامترها دخترها نسبت به پسرها از ارزش بالایی برخوردار بودند. بین دو جنس از نظر نمره کل عامل به احکام اختلاف معناداری مشاهده نگردید.

جدول ۳. نتایج آزمون t بین دو جنس دختر و پسر از نظر عامل به احکام و مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی و جهت گیری مذهبی

پارامترها	عامل به احکام	مؤلفه های سرمایه روان‌شناختی				جهت گیری مذهبی
		اول	دوم	سوم	چهارم	
t	۰/۲۳۰	۱/۲۳۰	۵/۴۰۸	۴/۹۲۶	۲/۳۵۰	۱/۷۴۰
p	۰/۸۹	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۱	۰/۰۲۲	۰/۰۳۷

جدول ۴. میانگین دو جنس دختر و پسر از نظر عامل به احکام و مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی و

جهت‌گیری مذهبی

عامل به احکام	مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی					جهت‌گیری مذهبی
	اول	دوم	سوم	چهارم	بیرونی	
دختر	۲۵/۴۸	۲۶/۹۶	۲۸/۷۶	۲۸/۸۰	۴۱/۲۰	۳۴/۹۶
پسر	۲۳/۸۸	۲۵/۰۴	۲۶/۸۸	۲۷/۰۸	۳۷/۸۰	۳۱/۲۰

بحث و نتیجه‌گیری

مقایسه میزان جهت‌گیری مذهبی بین دو جنس نشان داد بین میانگین میزان جهت‌گیری مذهبی دختران و پسران تفاوت معنادار بود. در ایران بیانی و همکاران (۱۳۸۷) در پژوهش خویش تفاوت جهت‌گیری مذهبی زن و مرد را معنادار گزارش نکردند، با این وجود لوونتول و همکاران (۲۰۰۲) با مرور ادبیات پژوهشی در این حوزه بیان می‌دارند زنان جهت‌گیری مذهبی قوی‌تری نسبت به مردان دارند، بیتسون با بررسی نمونه‌هایی از جمعیت‌های مسیحی بیان داشت حضور زنان نسبت به مردان در مکان‌های مقدس بیشتر است. بیت - هالاهمی و آرگیل نتیجه‌گیری می‌کنند میزان درگیری مذهبی با پرداختن به اعمال دینی زنان در مقایسه با مردانی مسیحی بیشتر است. هر چند که آن‌ها استدلال می‌کنند. این تفاوت‌ها پژوهش‌ها فرصت‌های بیشتر زنان برای فعالیت‌ها، یا شاید تفاوت شخصیتی و اجتماعی شدن باشد. نتایج پژوهش لوونتول و همکاران (۲۰۰۲) نشان داد زنان مسیحی از نظر او مذهبی فعال‌تر از مردان بودند، درحالی‌که در مسلمانان و یهودی‌ها این تفاوت به نفع مردان بود. می‌توان گفت که تفاوت‌های مذهبی زن و مرد بیش از آن‌که انعکاس تفاوت‌های ناشی از جنس باشد مسأله فرهنگی اجتماعی است.

مقایسه میانگین مؤلفه‌های مربوط به سرمایه روان‌شناختی دانش آموزان دختر و پسر نیز نشان داد که دختران وضعیت بهتری نسبت به پسران دارند. امامی و همکاران (۲۰۰۷) در مطالعه میان نوجوانان تهرانی نیز به نتایج متفاوتی دست یافتند. همچنین حقیقی و همکاران (۲۰۰۶) در مطالعه

این میان دختران و پسران کردستانی گزارش کردند که ۲۷ درصد پسران و ۴۶ درصد دختران مبتلا به مشکلات روانی هستند. در مطالعه‌ای دیگر ۶۵ درصد زنان و ۳۵ درصد مردان گزارش کردند که از کمی اختلالات روانی در رنج بودند. نظر به دخیل بودن عوامل فرهنگی اجتماعی در سلامت روان افراد، لذا تبیین تفاوت‌ها در فرهنگ‌های گوناگون تا حد زیادی بافتی است در ایران کنترل و محدودیت‌هایی که از طرف خانواده‌ها و هنجارهای فرهنگی بر رفتار و زندگی دختران در مقایسه با پسران اتفاق می‌افتد شدیدتر است. از یافته‌های این پژوهش می‌توان چنین تبیین کرد تعالیم و باورهای دینی قادر است فرد را به آرامش و سلامت روانی هدایت کند و ایمان و توکل به خدا در فرد چنان توانایی ایجاد می‌کند که زمینه بروز اضطراب، افسردگی دیگر مشکلات روان‌تنی را در او کاهش دهد. لذا پیشنهاد می‌گردد در جهت ارتقای بهداشت روانی دانش‌آموزان در مدارس برنامه‌هایی راهبردی جهت تقویت ارزش دینی و مذهبی اجرا کنند با توجه به پایین بودن وضعیت سرمایه روانی پسران پیشنهاد می‌شود جهت شناسایی عمیق‌تر ریشه مشکلات از طریق مصاحبه تشخیصی و استفاده از آزمون‌های عمیق‌تر عمل کرد از جمله محدودیت‌های این پژوهش ابزار سنجش جهت گیری و هویت بود که احتمالاً روش مصاحبه مفید باشد و همچنین عدم توجه به سایر گروه‌های سنی تحصیلی و قومی نیز می‌تواند در حصول نتیجه‌های بیش‌تر در پژوهش‌های بعدی مؤثر واقع شود.

منابع

- بهرامی احسان، هادی (۱۳۸۰). بررسی مقدماتی میزان اعتبار و قابلیت اعتماد مقیاس جهت گیری مذهبی. *مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی*، ۶(۱)، ۶۷-۹۰.
- بیانی علی‌اصغر؛ گودرزی، حسنیه؛ بیانی، علی و کوچکی، عاشور محمد (۱۳۸۷). رابطه جهت گیری مذهبی با اضطراب و افسردگی در دانشجویان. *مجله اصول بهداشت روانی*، ۱۰(۳)، ۲۰۹-۲۱۴.
- جان بزرگی، مسعود. (۱۳۷۷). بررسی اثربخشی روان‌درمانگری کوتاه مدت با و بدون جهت گیری مذهبی بر مهار اضطراب و تنیدگی. پایان‌نامه دکترای روان‌شناسی. دانشگاه تربیت مدرس.

- شریفی، محمد رضا. (۱۳۸۰). جوان و بحران و هویت. تهران: انتشارات سروش.
- علی جانی، مریم. (۱۳۸۵). رابطه بین هویت دینی و سلامت روان در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی. *مطالعات روان‌شناختی*، ۲(۱-۲)، ۸۹-۱۰۶.
- مختاری، عباس؛ اللهیاری، عباسعلی و رسول زاده طباطبایی، سید کاظم. (۱۳۸۰). رابطه جهت‌گیری مذهبی با میزان تنیدگی. *مجله روان‌شناسی*، ۵(۱)، ۵۶-۶۷.
- نریمانی، شاه محمدزاده، یحیی؛ امیدوار، عظیم و امیدوار، خسرو. (۱۳۹۳). مقایسه‌ی سرمایه روان‌شناختی و سبک‌های عاطفی در بین دانش‌آموزان پسر با و بدون ناتوانی یادگیری. *مجله‌ی ناتوانی‌های یادگیری*، ۴(۱)، ۱۱۸-۱۰۰.
- وردی، مینا؛ مهربانی‌زاده هنرمند، مهناز؛ نجاریان، بهمن (۱۳۷۸). رابطه کمال‌گرایی و سرسختی روان‌شناسی با سلامت روانی و عملکرد تحصیلی. *مجله علوم تربیتی و روانشناسی*، ۶(۲-۱)، ۵۱-۷۰.
- Alijani, M. (2006). Relationship between religious identity and mental health among azad university students. *Quarterly Journal of Psychological Studies*, 2(1-2), 89-106. (Persian)
- Bahrami Ehsan, H. (2001). Pilot study to evaluate the validity and reliability of the Religious Orientation Scale. *Journal of Psychology & Education*, 6(1), 68-90. (Persian)
- Bayani, A. A. Ghodarzi, H., Bayani, A., & Kuchaki, A. M. (2008). The relationship between the religious orientation and anxiety and depression of university students. *Journal of Fundamental of Mental Health*, 10(3), 209-214. (Persian)
- Emami, H., Ghazinour, M., Rezaeishiraz, H. & Richter, J. (2007). Mental Health of Adolescents in Tehran, Iran. *Journal of Adolescent Health* 41(6), 571-576.
- Goldsmith, A., Veum, J., & Darity, W. (1997). Unemployment, joblessness, psychological well-being and self-esteem: Theory and evidence. *Journal of Socio- Economics*, 26(2), 133-158.
- Haghighi, A., Dinarvandi, A., & Afshari, P. (2006). General mental health status among adolescents in Iran. *Proceeding of 17th World Congress of the International Association for Child and Adolescent Psychiatry and Allied Professions*, Sep10-14; Melbourne, Australia.
- Jan Bozurgi, M. (1998). Evaluating the effectiveness of short-term psychotherapy with and without religious orientation on the control of anxiety and tension. PhD dissertation on psychology. Tarbiat Modares University. (Persian)
- Koenig, H. G. (1999). Religion and medicine. *Lancet*, 353, 1804.
- Loewenthal, K. M., MacLeod, A. K., Goldblatt, V., Lubitsh, G., & Valentine, J. D. (2002). Are Women more religious than men? *Personality and Individual Differences*, 32, 133-139.

- Maselko, J., & Kubzansky, L. D. (2006). Gender differences in religious practices, spiritual experiences and health: Results from the US General Social Survey. *Social Science & Medicine*, 62(11), 2848-2860.
- McCullough, M. E., & Laurenceau, J. (2005). Religiousness and the trajectory of self-rated health across adulthood. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(4), 560-573.
- McCullough, M. E., Hoyt, W. T., Larson, D. B., Koenig, H. G., & Thorsten, C. (2000). Religious involvement and mortality: A meta-analytic review. *Health Psychology: Official Journal of the Division of Health Psychology, American Psychological Association*. 19 (3), 211-222.
- Mokhtari, A., Allahyari, A. A., & Rasoulzadeh Tabatabaei, S. K. (2001). Relation between religious orientation and stress. *Journal of Psychology*, 5 (1), 56-67. (Persian)
- Narimani, M., Shahmohammadzadeh, Y., Omidvar, A., & Omidvar, Kh. (2014). A comparison of psychological capital and affective styles in students with learning disorder and normal students. *Journal of Learning Disabilities*, 4(1),100-118. (Persian)
- Oman, D., & Reed, D. (1998). Religion and mortality among the community-dwelling elderly. *American Journal of Public Health*, 88(10), 1469-1475.
- Sharifi, M. R. (2001). Young and crisis and identity. Tehran: Soroush Publication. (Persian)
- Springer, E. (1928). Types of men: The psychology and ethics of personality. Hall: Max Niemeyer. PP,345-348.
- Strawbridge, W. J., Cohen, R. D., Shema, S. J., & Kaplan, G. A. (1997). Frequent attendance at religious services and mortality over 28 years. *American Journal of Public Health*, 87(6), 957- 961.
- Verdi, M., Mehrabizadeh Honarmnd, M., & Najarian, B. (1999). The relationship between perfectionism and psychological hardiness with mental health and academic performance. *Journal of Educational Sciences and Psychology*, 6 (2-1), 51-70. (Persian)

Commitment to the Teachings of Islam, Religious Orientation, and Psychological Capital across female and male Students: A Comparative Study

B. Bahari Odlo¹, F. Edrisi², M. H. Saini³ & H. Moradi³

Abstract

The purpose of the current study was to compare the issues of being committed to the teachings of Islam, religious orientation, and psychological capital across male and female students. The participants of the study included male and female students at Sama institute- Islamic Azad University, Ardebil Branch in academic year of 2018-2019. Then, the sample of fifty male and female students was equally selected through two-stage cluster sampling. The selected participants answered such questionnaires as *commitment to the teachings of Islam*, *Luthans' psychological capital*, and *Allport's religious orientation*. Their internal consistency was estimated through Cronbach's alpha. Chi-square was used to examine the relationship between commitment to the teachings of Islam and gender. Furthermore, considering "*doing good and forbidding evil*", the researchers found that there was a high correlation between gender and factors such as control of the look, appropriate cover, swear, avoidance of exploring others, bad guessing, avoidance of bad speech, good work, respect for parents. It is worth mentioning that with the exception of factors such as avoidance of exploring in others, bad guessing, and good work, females outperformed the male students. T-test demonstrated that there was a significant difference in each of the four components of psychological capital and internal-external religious orientations across genders. Comparing means showed that in all cases females enjoyed high value and outperformed the males regarding the mentioned parameters. There was not any significant difference in the total scores of commitment to the teachings of Islam across gender.

Keywords: Religious orientation, Psychological capital, Commitment to the Teachings of Islam, Gender

---

1. Ph.D. Student, Department of Quran and Hadith Sciences, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran

2. Corresponding author: Associate Professor of Department of Quran and Hadith Sciences, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran (bahariodlo@gmail.com)

3. Assistant Professor of Department of Quran and Hadith Sciences, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran